

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије одржаног
12. марта 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година IV / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Драган Бошковић
доц. др Маја Анђелковић
доц. др Часлав Николић
Јелена Петковић

Одговорни уредник

доц. др Маја Анђелковић

Рецензенти

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Божинка Петронијевић
др Стана Ристић, научни саветник
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Тијана Ашић
проф. др Мирјана Мишковић Луковић
проф. др Јована Димитријевић Савић
проф. др Анђелка Пејовић
доц. др Владимир Поломац
доц. др Сања Ђуровић
доц. др Ана Јовановић

Лектура и коректура

Бојана Вељовић
Тања Танасковић

За издавача

проф. др Иван Коларић
декан ФИЛУМ-а

Технички уредници

Срђан Стевановић
Стефан Секулић

Штампа

Интерагент, Крагујевац

Тираж

150 примерака

Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 12. марта 2012. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година IV / књ. 1

Крагујевац, 2013.

**ОБРАЋАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ**

Поштовани председавајући научног скупа,
поштоване колегинице и колеге,
драги докторанти!

Најискреније дирнут овако великим бројем младих научника филологије, успехом овога нашег окупљања и свечаним духом овога дана, не преостаје ми у овоме моменту ништа друго него да вам усмерим пажњу на онај официјелни, али и на онај мање официјелни аспект нашег сусрета.

Официјелно или формално-академски посматрано, овај четврти по реду *НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (постдипломаца и доктораната)*, изникао је из Докторских студија из филологије (језик и књижевност), које је 2008. године Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу као прве оваквог типа покренуо у Републици Србији. Као један од облика научноистраживачких активности доктораната претпостављено је и учествовање на домаћим и иностраним научним скуповима. Осмишљен, дакле, као део програма Докторских студија из језика и књижевности, а на иницијативу асистената Катедре за српски језик и Колегијума за докторске студије, *ПРВИ НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (доктораната и постдипломаца)*, одржан пре две године, био је и први научни скуп оваквог карактера у Републици Србији. Настављајући ову, у научном смислу вредну традицију, могу да констатујем да је и следећи, други по реду, и овај трећи скуп увелико надмашио оквири програма докторских студија и наставио да живи не само као национални него и као међународни научни скуп младих филолога. Док смо га стварали, морам вам признати да смо овај скуп замишљали у много скромнијем обиму и да можда нико од нас није имао смелости да помисли да је нешто у овако великом вашем одзиву могуће. Хвала вам, поштоване колегинице и колеге, што сте нас подсетили да заправо једино на овом свету има смисла желети, стварати и живети немогуће.

А говорити о немогућем значи прећи са официјелног на неофицијелни дискурс, са протоколарне на непосреднију страну нашег окупљања. У том, мање формалном духу посматрано, поштоване колегинице и колеге, желео бих са вама да поделим само једну мисао. Желим заправо да вам само кажем: *под академским и научноистраживачким сунцем увек шражише местио за сумњу, игру и животи*. Парафразирајући наслов интервјуа једног познатог српског писца, покушавам да укажем на карактер ваше научне мисије: ако ви не удахнете живот пољу науке у којем се налазите, академском знању и образовању, они ће остати мртва слова, архивски подаци лишени смисла, извори стереотипа и заблуда, клице дискриминаторне свести. Да бисте укинули такав трагични сценарио, наука мора живи, а она то може само ако се претвори у игру, најозбиљнију и најкреативнију, онакву каква краси сваку уметност. Уметност научног мишљења и истраживачка игра састоји се од перманентне скепсе, превођења рација у живот, у схватању објективности не као једнозначног феномена него као фигуре, а да би-

сте је разиграли и да бисте дозвали до сада негледани смисао, сумњајте у ауторитете и текстове. Сумњајте, посебно, у идеологије, и не заборавите оно што нас је Михаил Бахтин научио, да је свака реч, па и она најмања, обојена идејом, дакле, идеологијом. Не делећи науку од уметности, осетићете интегралност живота и спознајте; не бежећи од сентименталности и патетике, избећићете их; не бежећи од грандилоквијенције, ћутаћете; бивајући дисциплиновани и педантни, остаћете опијени оним најсочнијим смислом који вам ваш рад може донети. Клони-те се лажних дилема као домаће-страно, локално-глобално, ми-они, старо-ново српско-европско – јер оне су срж идеолошког редукционизма и искључивости ио јер баш негде између вештачки произведних полова лежи залог нашег научног живота, књижевнотеоријских и лингвистичких авантура. Окрећите се највишим вредностима, најбољем што су српски језик, књижевност и култура дали, и нама и свету, и будите део нових читања велике историје светске књижевности и културе која је створила и обележила историју овога света и свакога од нас. Не бојте се, јер нема погрешних читања - додају вам из недавне прошлости Харолд Блум, Џефри Хартман и Жак Дерида - али се прибојавајте јефтиних трикова, дневних вредности, константних манипулација знаковима, ситних идеолошких и научноистраживачких смицалица које, нажалост, често красе и наше друштво и нашу академску средину и нас саме, и тешите се - рекох да сте нас ви на то подсетили - искуством немогућег, симболичким и научним смислом који превазилази људску ускогрудост.

Слободно тврдећи да је ФИЛУМ-ов НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ већ постао део најквалитетније научноистраживачке традиције Универзитета у Крагујевцу и академских територија наше земље, преостаје ми да захвалим нашем Универзитету који нам је и овом приликом изашао у сусрет, Организационом одбору скупа, али и свима онима који су се ангажовали око организовања овог скупа. Преостаје ми и да верујем да су у свим учесницима скупа похрањени они дубоки плодови који припадају и нашим данима и данима који долазе, а који ће допринети да књижевнотеоријска и лингвистичка, дакле, хуманистичка херменеутика настави да живи. Желим да се никада не покајете, да вас и идуће године сусретнемо на овом месту и да наставимо да стварамо оно најбоље у нашем академском врту. Па ипак, изнад свега желим да посумњате у моје речи и овај поздравни говор. Желим вам, заправо, само један, пријатним тренуцима испуњен дан! А мени нећете замерити ако вам, као стари и убоги професор, најискреније признам да сам данас овде искључиво да бих уживао у вама, вашем знању, лепоти, истраживачком ентузијазму, научној вреви.

Срећно и хвала вам!

Проф. др Драган Бошковић

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА

Ево и четврти пут зборника *Савремена проучавања језика и књижевности*, који чине радови саопштени на Четвртом скупу младих филолога, који је у организацији Филолошко-уметничког факултета одржан 12. марта 2012. год. у Крагујевцу. Како и сам наслов зборника сугерише, а што потврђују и зборници са претходних трију скупова, скуп младих филолога тематски се, условно, дели на лингвистички и књижевни део. Кажемо условно, јер у великом броју радова, посебно оних стилистичких, а неретко и оних књижевнотеоријски јаче усмерених – превладава интегрални језичко-књижевни приступ, не само тематски него и методолошки.

Уже тематски гледано, лингвистички део скупа чинило је 87 реферата и саопштења, од којих је, наконведеног рецензентског поступка, њих 65 завредило да се нађе у зборнику, као вредни лингвистички приноси. Мало је скупова на којима се и поднесе, а камоли, након рецензирања, за штампу одобри чак 65 радова. Та чињеница не може а да не изазове најмање троструко задовољство. Најпре задовољство организатора што су успели окупити толико младих лингвиста, потом задовољство што су реферати окупљених млади лингвисти таквога квалитета да би највећи број могао без икакве прераде бити штампан у најпознатијим општелингвистичким и србистичким лингвистичким часописима, и треће – без сумње највеће задовољство – што филологија у Србији, из које је и било највише учесника скупа, има тако добар научни подмладак, који је далеко од „почетништва“ ако на то значење неке реч подмладак асоцира.

Врло је значајно истаћи да су лингвистички прилози дисциплинарно врло разноврсни, што ће свако ко се са зборником и само површно упозна приметити, и што је, без сумње, још једна неспорна вредност и скупа и зборника. Уопштено говорећи, јер је строгу и прецизни систематизацију тешко извести, сви за штампу одобрени радови дисциплинарно би се могли поделити у неколико категорија. Према редоследу у зборнику, прву групу чине радови који припадају области *историјско-језичких и дијалектолошких истраживања*, а њих је у овоме зборнику укупно осам; другу групу чини пет радова који се баве морфолошком и/или творбеном проблематиком; трећу групу чини чак 13 радова који осветљавају различите лексиколошке проблеме; у четврту групу сврстано је деветнаест синтаксичких и стилистичких радова, прве свега зато што највећи број оних стилистичких потпада под синтаксостилистику; пету групу чине радови који дисциплинарно репрезентују примењену лингвистику, у њеним различитим поддисциплинама, а таквих је радова у овоме зборнику шеснаест.

Много би простора заузело чак и поддисциплинарно експанаторно класификовање ових радова, а камоли осврт на различите примењене методолошке поступке у њиховој изради. Уопштено говорећи, може се рећи да овај збор-

ник одражава готово све релевантне системсколингвистичке и интердисциплинарне лингвистичке области, али и готово све модерне методолошке лингвистичке приступе најпримереније изабраним предметима истраживања. Посматрајући само из тог угла, ови радови заиста представљају врло вредне лингвистичке прилоге, за које би се, у великом броју случајева, пре могло помислити да су их писали искусни лингвисти, а не лингвисти који тек закорачују у науку, или су у науци тек одавно направили прве кораке. Зато ће овај зборник бити од користи свим филолозима, јер његови радови представљају значајан помак у разрешењу или тек постављених или често постављаних језичких питања. Из тих разлога, са подједнаким како задовољством тако и поносом и учесника и организатора, предајемо га јавности.

Крагујевац, 12. 3. 2013.

Проф. др Милош Ковачевић

САДРЖАЈ

ОБРАЂАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА / 7

Данка Урошевић и Ивана Чанчар

О ГЛАГОЛИМА *вѣзѣрѣти* И *оуѣзѣрѣти* У СТАРОСЛОВЕНСКОМ
ЈЕЗИКУ (С ОСВРТОМ НА СТАЊЕ У ГРЧКОМ ЈЕЗИКУ) / 19

Светлана Слијепчевић, Ана Сивачки

О РАЗВОЈУ ТЕРМИНА МАЈКА, ОТАЦ, СИН И КЋИ У ИНДОЕВРОПСКИМ
ЈЕЗИЦИМА
(С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СРПСКИ И АЛБАНСКИ) / 33

Драгана Радовановић

ЈЕТРВА, СВЕКРВА У СРПСКИМ ДИЈАЛЕКТИМА / 43

Ана Савић Грујић

ОПШТИ ПАДЕЖ У ГОВОРИМА
ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ / 55

Тања Милосављевић

НАЗИВИ ЗА СВИРАЛУ У СВЕТЛУ ЈЕЗИЧКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ / 65

Жељко Сипејановић

НАЗИВИ ОБЈЕКАТА ЗА СМЕШТАЈ ЖИВОТИЊА У
РЕЧНИКУ СРПСКИХ ГОВОРА ВОЈВОДИНЕ / 77

Ана Тешић

АНАЛИЗА НАЗИВА МИТОЛОШКИХ БИЋА РОМАНСКОГ
ПОРЕКЛА У ГОВОРИМА ЈАДРАНСКОГ ПРИМОРЈА / 91

Владимир Вукомановић

ИНДОЕВРОПСКА ФИЛОЛОГИЈА И ЕСТЕТСКА ФОРМА ИГРЕ / 103

Данило Алексић

ПРОБЛЕМ ДИСТИНКЦИЈЕ АПСТРАКТНО-КОНКРЕТНО
И КЛАСИФИКАЦИЈА ИМЕНИЦА / 115

Даница Јерошијевић

НОВИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ ТВОРБЕ РЕЧИ У
САВРЕМЕНОМ ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 127

Сања Рагић

СТРАНА ПРЕПОЗИТИВНА КОМПОНЕНТА Е- У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 139

Тијана Биберцић

ТРЕНУТНИ ГЛАГОЛИ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 147

Киметиа Хрњак Хамидовић

ИМПЕРФЕКТИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ
ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 159

Ана Ранђеловић

АРХАИЗМИ И ИСТОРИЗМИ У РЕЧНИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 171

Ивана Смаилагић

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ОСНОВНИХ НАЗИВА ЗА
БОЈЕ У ШВЕДСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 181

Јелена Јанковић

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА
ЛЕКСЕМОМ ЈЕЗИК / ЈЕЗУК У ДЕСКРИПТИВНИМ И ФРАЗЕОЛОШКИМ
РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ И ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА / 195

Светла Рускова Ђермановић

ОСВРТ НА УПОТРЕБУ ГЛАГОЛА РАЗУМЕТИ У СРПСКОМ
И ГЛАГОЛА РАЗБИРАМ У БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ / 215

Јелена Чанчар

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ / 221

Валентијина Будинчић

О НОВИЈИМ АНГЛИЦИЗМИМА У СПОРТСКОМ ТЕРМИНОСИСТЕМУ / 229

Јованка Милошевић

ЈОШ О ГЛАГОЛИМА СА ЗНАЧЕЊЕМ УДАРАЊА У САВРЕМЕНОМ
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА) / 241

Катарина Крстић, Соња Хорњак

ФРАЗЕОЛОГИЈА У НАСТАВИ ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА / 249

Катарина Аксић Најшалија Живковић

ОДНОС ЛЕКСЕМА И МЕНТАЛНИХ КОНЦЕПАТА ИЗ
ПЕРСПЕКТИВЕ ТЕОРИЈЕ РЕЛЕВАНЦИЈЕ / 261

Јасмина Бучевац Нерић

ФРАЗЕОЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ У КОМУНИКАТИВНОЈ
НАСТАВИ ШПАНСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 267

Оља Блажевић

ЛАЖ У ЈЕЗИЧКОЈ СВЕСТИ ГОВОРНИКА РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 277

Аница Радосављевић, Тамара Јеврић

ПРИКАЗ КОЛОКАЦИЈСКЕ МЕТОДЕ ИЛУСТРОВАН
ПРИДЕВОМ EVIDENT / 285

Драгана Вељковић

СВРШЕНИ ГЛАГОЛСКИ ВИД И РЕФЕРЕНЦИЈАЛНО
ВРЕМЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 295

Тијана Божовић

ИМПЕРСОНАЛНОСТ И ПЕРСОНАЛНОСТ У РОМАНУ КАД СУ
ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 309

Јелена Љ. Сјасић

ФИГУРЕ ПОНАВЉАЊА У ПЕСМИ СА СВЕТЛИМ
ПОЉУПЦЕМ НА УСНАМА / 317

Вера Бевриз Нишић

КУМУЛАЦИЈА СИНТАКСИЧКИХ ЈЕДИНИЦА СА
АНАФОРСКОМ КОМПОНЕНТОМ / 331

Саша М. Ђукић

СИНТАКСИЧКИ ОБЛИЦИ ЛИДА (УВОДНЕ
РЕЧЕНИЦЕ) У АГЕНЦИЈСКОЈ ВИЈЕСТИ / 335

Стефан Тодоровић

МЕЂУОДНОС ПЕРИФРАЗЕ И АНТОНОМАЗИЈЕ У
СПОРТСКИМ РУБРИКАМА ДНЕВНЕ ШТАМПЕ (НА ПРИМЕРУ
ИМЕНОВАЊА ПОЈЕДИНАЦА СПОРТИСТА) / 347

Томислав Мајић

ПРИМЕР ПРАГМАТСКЕ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧКИХ СЛОГАНА / 361

Тајјана Ловре

НАЗИВИ ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА У МЕТОНИМИЈСКОМ
АГЕНСУ У МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ / 369

Барбара Јовановић,

ЈЕЗИК РЕКЛАМА – КАРАКТЕРИСТИЧНЕ СТРАТЕГИЈЕ И
ТЕХНИКЕ УПОТРЕБЕ ЈЕЗИКА У РЕКЛАМАМА / 381

Соња Миловановић

СТРУКТУРНЕ И СЕМАНТИЧКЕ ОДЛИКЕ И ОСОБЕНОСТИ ПЕСМЕ
ОКЦЕ, ОКЦЕ ЗЛО НОВИЦЕ ТАДИЋА (Лингвостилистичка анализа) / 389

Тина Пошпић, Слађана Павловић

ИНТЕРАКЦИЈА ЈЕЗИКА И ДРУШТВА У ЈЕЗИКУ РЕКЛАМА / 401

Милана Додић

СИСТЕМИ ПРОШЛИХ ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА У
СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 415

Марија Глишић, Милица Милашиновић

СИСТЕМ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 429

Јована Томић

ПОРЕЂЕЊЕ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У МОРИЈАКОВОМ
РОМАНУ ТЕРЕЗА ДЕСКЕЈРУ / 443

Ања Шарић

FLOATING QUANTIFIERS IN CONTROL CLAUSES / 451

Наишалија Сивојковић

УПОТРЕБА МЕТАФОРА У КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈИ
СМРТИ У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 465

Željka Janković

LE RÔLE SÉMANTICO-STYLISTIQUE DE L'INFINITIF
DANS LES FABLES DE LA FONTAINE / 477

Кристина Драговић

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТА
У СРПСКОМ И У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ / 485

Liljana Ivanova Tomova

ABOUT THE SYSTEM RELATIONS BETWEEN NOUNS IN ENGLISH
SUBSTANTIVE SYNTAGMA IN ATTRIBUTIVE FUNCTION / 497

Данијел Живковић

АНАЛИЗА ЈЕЗИЧКИХ ПОТРЕБА СТУДЕНАТА И
ЊИХОВА ПРИМЕНА У ДИДАКТИЦИ СТРАНИХ
ЈЕЗИКА ЗА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ / 509

Данка Синадиновић

МЕЂУЈЕЗИК – ОД ТЕОРИЈЕ ДО ЈЕЗИЧКЕ УЧИОНИЦЕ / 519

Јелена Јосијевић, Неда Видановић

ЗАНЕМАРИВАЊЕ КОНТЕКСТУАЛНИХ ВАРИЈАБЛИ У
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА О ПРЕКИДАЊУ
САГОВОРНИКА И РОДНОЈ ДОМИНАЦИЈИ / 531

Каталин Озер

ФУНКЦИЈЕ ЈЕЗИКА И ОСЛОВЉАВАЊЕ: ЕМОТИВНА
ФУНКЦИЈА ПРОМЕНЕ МОДУСА / 539

Ана Пејровић

КИНЕСКО-ЕНГЛЕСКИ КОНТАКТИ: КИНЕСКИ ПИЦИН И
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКА СИТУАЦИЈА У ХОНГКОНГУ / 547

Маја Ситанојевић Гоцић

О ПРЕВОЂЕЊУ ПРАВНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ / 555

Mirjana Matović

ЈЕЗИЧКА IDEOLOGIЈА I ПОРОУЛАРНИ NARODNI ZVUK
-SLUČAJ SRBIЈE DEVEDESETIH GODINA XX VEKA- / 569

Александра Б. Шуваковић

ШКОЛСКЕ ГРАМАТИКЕ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА / 579

Снежана Зечевић

КРЕАТИВНО ПИСАЊЕ ЗА ПОЧЕТНИКЕ ЕНГЛЕСКОГ
ЈЕЗИКА (УЗРАСТ 9-10 ГОДИНА) / 591

Миљана К. Стојковић

ЗНАЧАЈ И МОГУЋНОСТ УВОЂЕЊА ДРУШТВЕНИХ
МРЕЖА У УЧЕЊУ СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 603

Тина Пошић¹

СТАВОВИ И ПРЕФЕРЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ
ПРЕМА ГРАМАТИЧКОМ РОДУ И РОДНОЈ НЕЈЕДНАКОСТИ / 611

Марија Копривица Лелићанин

ПРОБЛЕМ РАСЛОЈАВАЊА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА
У ГРАМАТИЦИ ЛУКЕ СЕРИЈАНИЈА / 621

Слађана Луковић

СТАВОВИ СТУДЕНТКИЊА И СТУДЕНАТА ПРЕМА
ПРИМЕНИ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА / 631

Миле Сајчић

СТРАТЕГИЈЕ УЧЕЊА СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 641

Маиа Петровић

УПОТРЕБА РОДНО СЕНЗИТИВНОГ ЈЕЗИКА У МЕДИЈИМА / 651

Тјана Дабич, Радомила Сузић, Ивана Ћирковић Миладиновић

АКУЛТУРАЦИЈА И INTEGRISANI RAD SA ODREĐENOM DISCIPLINOM
U ENGLJESKOM JEZIKU ZA POSEBNE NAMENE / 661

Маршин Хенцелман

РАЗВОЈ РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА ОД 1945. ГОДИНЕ ДО ДАНАС / 669

Катјарина Радојковић Илић

АУТЕНТИЧНИ ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ У НАСТАВИ
СТРАНОГ ЈЕЗИКА: ЗАДОВОЉСТВО ИЛИ ПОТРЕБА? / 677

Јулијана Вулеић

ФЕНОМЕНИ ЈЕЗИЧКОГ КОНТАКТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
БИЛИНГВАЛНИХ СТУДЕНАТА ГЕРМАНИСТИКЕ / 685

АУТОРИ / 699

Светлана Слијепчевић
Институција за српски језик САНУ, Београд¹
Ана Сивачки
Филолошки факултет, Београд

О РАЗВОЈУ ТЕРМИНА МАЈКА, ОТАЦ, СИН И КЋИ У ИНДОЕВРОПСКИМ ЈЕЗИЦИМА (С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СРПСКИ И АЛБАНСКИ)

У раду се даје преглед, као и компаративна анализа потврда за четири термина најужег сродства *мајка*, *отац*, *син* и *кћи* у индоевропским језицима, с посебним освртом на српски језик с једне, и албански језик са друге стране. Циљ рада је да се покаже проблематичност у одређењу самог односа између термина мушког и женског претка у првом колону. Истовремено, на општијем плану, циљ је проверити хипотезу о постојању матријархата као примарног облика индоевропског друштва на основу одсуства неких основних патријархалних термина сродства код Балта, Словена и Албанаца и, на супрот томе, чување термина сродства по женској линији у словенским језицима. Оваква неподударност у развоју може послужити и као сведочанство неравноправног односа између мушкарца и жене у првобитном друштву

Кључне речи: термини сродства, индоевропски језици

1. Увод

1.1. Терминологија сродства је саставни део општег лексичког фонда и важан део у животу сваког народа.² Истовремено представља један од најстаријих слојева лексике (Бјелетић 1993: 3). У складу с тим је, упркос бројним проблемима који ће бити изложени у овом раду, и Бенвенистово тврђење да индоевропски термини сродства спадају у најбоље потврђене, зато што су заступљени у готово свим језицима (Бенвенист 2002: 135). Најстарији лексички слој тако чине следећи термини индоевропског порекла: *mati*, *sin*, *kći*, *brat*, *sestra*, *pećak*, *nestera*, а уз њих су ту и термини који представљају словенске модификације индоевропских термина: *otac*, *stric*, *ujak* (Бјелетић 1993: 107).

1.2. Проучавајући терминологију сродства у различитим језицима, Кребер је установио осам универзалних принципа или категорија који леже у оквиру система терминологије сродства:³

1. припадност различитим генерацијама;
2. разлика између правог и бочног сродства;
3. разлика у узрасту у оквиру исте генерације;
4. пол сродника;

1 s.slijepcevic@gmail.com; Svetlana.Slijepcevic@isj.sanu.ac.rs

2 Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

3 Кребер 1952: 176

5. пол говорника;
6. пол лица преко којег се остварује сродничка веза;
7. разлике између крвних сродника и сродника који су то постали брачном везом;
8. живот или смрт лица преко којег се остварује сродничка веза.

1.3. Често се у литератури срећу различити термини за називе сродника истог поретка. Примери које наводи Траск одговарају овом тврђењу: у баскијском мушкарац своју сестру назива *arriba*, а жена своју *ahzpa*, док сенека (домородачки северноамерички језик) разликује називе за старију сестру и млађу сестру (према Тиквица 2009: 111). Словенски језици веома су богати у погледу развијености терминологије сродства, нарочито када се посматрају у односу на остале европске језике. Можемо погледати само примере за сроднике мајчиног и очевог брата и њихових жена: на месту српских *ујак*, *ујна*, *сћриц*, *сћрина*, *шешка*, *шеча* стоје енгл. *uncle*, *aunt*, нем. *Oncel*, *Tante*, итал. *zio*, *zia*, рус. *дядя*, *тётя*. С друге стране, може се рећи да и албански, као издвојени језик у групи индоевропских, никако не заостаје у овом смислу, што се свакако (с обзиром на етимологију појединих термина) може објаснити и повезаношћу са суседним словенским језицима (посебно са српским и бугарским). Ово се огледа у постојању преводних еквивалената свих наведених српских лексема.

1.4. Говорећи о семантичким универзалијама, Улман истиче да у латинском језику није било, као у наведеним језицима, јединствене лексема за идентификовање појма *uncle*, односно *aunt*, већ се у овом језику правила разлика између брата оца и брата мајке (*patruus* – *avunculus*), односно сестре оца и сестре мајке (*amita* – *matertera*). На крају су се сачувале само лексема *avunculus* и *amita*, које су преко француског (*oncle*, *tante*) доспеле у енглески језик у лику *uncle* и *aunt* (Улман 1963). У српском језику се, као и у латинском, прави разлика између брата оца и брата мајке (*сћриц* – *ујак*), као и између супруге брата оца и супруге брата мајке (*сћрина* – *ујна*). Сестра оца и сестра мајке обележава се само једном лексемом (*шешка*), као и њихови супрузи (*шеча*, *шешак*). У албанском је ситуација нешто другачија, али у великој мери подсећа на српски: за брата оца (*сћриц*) постоји неколико термина: *xhaxha*, (*ungjë*, *axhë*), док за брата мајке (*ујак*) постоје само два могућа термина: *dajë*, односно *ungjë*, што се користи и за стрица и за ујака.

1.5. Као најзначајнија теорија у вези са терминима сродства издваја се Делбрикова теорија, објављена крајем XIX века: структура породице која се оцртава кроз речник својствена је патријархалном друштву заснованом на патрилинеарној филијацији (извођењу рода по мушкој линији) и оличеном у великој породици, задрузи, са једним претком око кога се групишу сви мушки потомци и њихове мање породице (Бенвенист 2002: 134). Бенвенист, међутим, наговештава проблематичност ове теорије цитирајући Херодота који каже да се Ликијци означавају метронимима: „они се називају према својим мајкама, а не по својим очевима. Ако се нека грађанка здружи с робом, за децу се узима да су добра рода. Али ако неки грађанин, ма био он први међу грађанима, има за жену странкињу или наложницу, деца им не уживају никакав углед“ (Бенвенист 2002: 136), из чега произлази да је у Ликији филијација била матрилинеарна. Новија истраживања (уп. Трубачов 1959) указују на неке нове могућности у приступу проблемима у вези с терминима сродства која се тичу жене. Мартине тврди да речник сродства репродукује извесне друштвене структуре, јер се идентификација једне језичке

ворити о појави нове речи (Мартине 1971: 144). Бенвенист, насупрот томе, тврди да је у првобитној представи искључена веза са телесним очинством и да су то две различите представе које не зависе једна од друге и да су несводиве једна на другу (Бенвенист 2009: 139). Он, даље, каже да индоевропска расподела за *оца* одговара у целини следећем принципу: биолошки отац **atta* је једина ознака за *оца* у хетитском, готском и словенским језицима. То је *ошац хранишћел*, онај који подиже дете, а тамо где је владао **atta*, према Бенвенисту, немогуће је постојање *бога оца* (врховног божанства), што можда води ка потврди о матријархалном устројству најранијег друштва.

Ипак, нема неповезаности између значења ове две форме. У санскриту **pitara* *ошац* није се у потпуности поклапало са значењем *родител* код Веда, како говори Делбрик. Меје, међутим, изводи закључак да *pater* није значило *родител*, него нешто више (Трубачов 1959: 22).

2.4. Што се тиче одраза ие. *pater* у словенском речнику, Меје је одувек одрицао постојање ове форме у словенском лексичком фонду, и у основном и у изведеном облику. Према Мејеу, то је показатељ разилажења старе индоевропске друштвене организације у словенству и губитка аристократских показатеља из речника. Неки други лингвисти указују на могућност чувања ие. *pater* у словенском свету у изведеном облику. Финском слависти Миколи припада заслуга за етимолошко тумачење словенског **strujъ* (стриц) < ие. *patrujos*, упореди лат. *patruus*. Француски лингвиста М. Ва претпоставио је да је порекло буг. *пастіорок*, *пастірок* (очух) везано за *pater* (Трубачов 1959: 24). Трубачов, износећи ову кратку историју проблема ове лексеме у словенским језицима, изричито тврди да нема непосредног рефлектовања ие. *pater* (*ошац*) у словенском лексичком фонду. Он такође каже да идеју о пореклу словенског **bat'(j)a* (уп. рус. *баџа*, укр. *баџько* у значењу *ошац* < ие. *pater*) бележи још Лавровски, али да то једноставно није поткрепљено адекватним аргументима. Собољевски говори о односу рус. *баџа* и ие. *pater* из другог угла, претпостављајући позајмљивање из иранског, што оповргава Фасмер. Овај облик Миклошић изводи из мађарског *batya*, а супротни став има Маценауер, који каже да је корен *bat* индоевропски, односно да мађарска реч у ствари води порекло из словенских језика. Трубачов закључује да основна значења словенског *bat(j)a* јесу *ошац* и *старији браћ*, а како се претпоставља, *ошац* је изведено од *старији браћ* (Трубачов 1959: 24).

Што се тиче назива **atta*, налазимо на кратки вокал *ă*, који се, како каже Меје, среће само у посебним експресивним формама. Ие. **atta* је преко изведенице *ăttikos* дало најраспрострањенији назив за оца: *отџ* (Трубачов 1959; Стоевска Денчова 2009).

2.5. Индоевропски карактер има и друга ознака за значење *ошац* у неким словенским језицима (на пример, македонском, српском, хрватском): **tata* – етимолошка веза са *atta* види се у редупликацији основе. Потпуно је могуће да је експресивност овде изражена на други начин – дужењем коренског вокала израженог експресивног дужења консонанта у **atta* (Трубачов 1959: 24). Изражавање експресивности дужењем вокала типично за словенско *tata* има корене још у старом индоевропском (Трубачов 1959: 24).

2.6. У другим ие. језицима налазимо: алб: *tatë*, (отац, деда), староинд.: *tata-s* – отац итд. Облик *tatë* у албанском језику свакако одражава словенски утицај, али један од албанских етимолога наводи да је овај облик можда настао универбацијом нарушеног одређеног вида заменице *atë* и члана *të* (Çabej: 1976, 166–167).

2.7. Највећи број истраживања полази од становишта да је ие. *tata образовано према дечијем говору. Тако се бележи и у етимолошком речнику Миклошича, Преображеног и Траутмана. Трубачов тврди да објашњавање дечијим тепањем тешко може унети јасност у изучавање историје датих речи (Трубачов 1959: 24).

2.8. На крају, овде је важно изнети и Шахматовљево тумачење. Он наводи да је стсл. *otъць* позајмљеница из келтског *otikos*, са првобитним значењем *домаћин*. По њему је првобитна, почетна форма од *otъць* нејасна, јер сматра немогућим самостални развој словенског *otъць* од од ие. *attiko-s. Трубачов, међутим, тврди да је образовање авестијског *pta < pater* јасно, али да никако не објашњава форме *tata, teta*, литав. *tevas* и др., с којима авестијска реч етимолошки није везана (Трубачов 1959: 24).

2.9. Што се тиче балтијских форми, непосредно са наведеним ие. *tata, teta* везано је и литавско *tetis* (отац) и *teta* (тетка), старопруски *thetis* (отац), један дијалекат литавског Кведарна *titis* – отац. Литавско *tevas* – отац, очигледно представља продукт разлагања групе *te-t-* и спајање са суфиксом *-va*: *tevas* (Трубачов 1959: 24). Међутим, како каже Трубачов, нема основа за овакво разлагање речи (уп. друге литавске речи за оца: *tete, tetušis*. Овде спада и назив литавске реке *Tatula*, суфикс *-ula, tat < *tāt* (Трубачов 1959: 24).

2.10. Умекшавање *tai'a*, које се остварује у само неким језицима (уп. рус. *тѣтя*, срп. *ћаћа, ћаће*) није лако објаснити. Јасно је да је у питању познија појава која се не дешава системски јер би у том случају и у руском постојало нешто типа *чача* (<*t'a'a). Ради се о несистемској палатализацији консонаната која је својствена фамилијарној и експресивној лексици балтијских и словенских језика (Трубачов 1959: 24). О томе да ова промена није доследна говори постојање неумекшаних форми у овим језицима – дијал. рус. *тѣтя*.

2.11. Трубачов говори и о томе да је стсл. *otъсь* имало првобитно кратко *o*. Пољски, украјински и доњолужички облици, за разлику од осталих словенских (рус. *отец*, чеш. *otec*, срп. *оџац*) садрже лабијализовано *o*. Његово порекло објашњава се дужењем кратког *o*. Поменуто дужење се у неким од ових језика осећа само у неким косим падежима, а одатле се могло аналошки ширити на целу парадигму (Трубачов 1959: 25).

2.12. Староруски *оџунѣца* формално је изведено од *отѣць* које је истовремено означавало и *син* и *оџац* (Трубачов каже да је ово пример елиптичног двојног броја који се понекад среће у ие. треминима средства).

2.13. Термин **pater* се широко користи у митологији и означава врховно бојанство Индоевропљана, а термин **atta* среће се у хетитском, готском и словенским језицима са значењем *биолошки оџац*, из чега следи и недоумица у вези са термином који има значење биолошки отац на оном арелау за који имамо посведочено само **pater*, али и још једна: да ли је на територији где није познат **pater* као врховни владар владао други принцип (матријархални?).

2.14. На српском говорном подручју, најшири ареал захвата термин *оџац*, континуант псл. *otъсь*, као и *тѣтя*, које је такође прасловенског порекла <**tata* (Бјелегић 1993; Трубачов 1959; Скок 1971). Бернекер у српскохрватском и бугарском *dada* (забележено у Барањи, Бачкој и Славонији) види турско порекло, а облик *babo*, који се користи у Војводини, Босни и Херцеговини и Црној Гори недвосмислено потиче од тур. *baba* у значењу *оџац* (Бјелегић 1993; Скок 1971).

2.15. У савременом албанском језику је поред претходно поменутог термина присутан такође и термин *babë*, од турског *babâ* (Çabej: 1976 (I), 46.), али само у

говорима на територији Албаније, Косова, Македоније и Црне Горе, док овог термина нема у албанским колонијама у Италији, што сведочи о томе да је млађег порекла, с обзиром на чињеницу да је већ негде у 16. веку завршено масовније насељавање територија јужне Италије након Скендербегове смрти и коначног освајања Османлија.

3. Мајка, мама (назив за женског претка у првом колену)

3.1. Најшире распрострањен облик у индоевропским језицима води порекло од ие. **mātēr*: стинд. *mātā*, лет. *māte*, стсл. *matīi*, лат. *māter*, јерм. *mayr*, стир. *máthir*, тох. А. *mācar*, стенгл. *mōdor*, ствнем. *muoter*, лит. *mótė* (жена), алб. *motër* (сестра) (Станишић 2006; Трубачов 1959; Мартине 1987; Бенвенист 2002).

3.2. Мартине каже да је реч **mātēr* вероватно означавала сваку женску особу која рађа из друштвене групе у којој влада **pater*, што значи да између ова два термина није било паралелизма какав данас имамо (Мартине 1987: 243), односно мајка и отац нису били у вези преко детета/деце, како бисмо очекивали. Други назив за мајку је онај чији се корен јасно види у хетитском *anna*. Овај назив, наиме, образује пар са поменути *atta* (тата), уп. лат. *anna*, грч. *annís*.

3.3. Бенвенист сматра да ова два назива за мајку повлаче исту дистинкцију као и два назива за оца, дакле, један пар чине родитељи, а други пар означавају две митолошке представе *Ошац Небо* и *Мајка Земља* (како су названи у Ригведи) (Бенвенист 2002: 140).

3.4. Трубачов, међутим, износи један веома важан податак: веома распрострањен у индоевропским језицима је онај назив за мајку који се изводи од корена **nan-*, **nana-*, **ann-*, који се такође среће и као назив за оца (Трубачов 1959: 33). Тако се суштинска разлика између термина **mātēr* и **nana-* налази у томе што се овај други среће и повезује са другим терминима који означавају сродство (Трубачов наводи пример стсл. *vъn-ukъ* < **an-*). Исто то можемо видети и у следећим примерима: срп. и хрв. *nana* (баба, мама), глуж. и д.луж. *nan* (тата), укр. *nenjo* (тата); алб. *nënë* (мајка) (Стоевска Денчова 2009: 182). Међутим, иако овај термин у савременом албанском означава *мајка*, изузев у северној Албанији, где се и користи у овом значењу, у осталим деловима Албаније, па самим тим и у обе дијалекатске варијанте, он се упоредо користи са значењем *баба* или *бака* (Thomai: 2001).

3.5. Бенвенист бележи и следеће: „Анатолијска група је једино од *anna-* (лув. *anni-*) начинила термин за *мајку*, као од *atta-* (лув. *tati-*) за *оца*. Уосталом, значење је прилично неодређено: лат. *anna*, слабо посведочена реч, чини се да је означавала *дадиљу*, и не слаже се са грч. *annís* коју Хесихије глосира као *баба по мајци или оцу*“ (Бенвенист 2002: 140).

3.6. Све наведено говори у прилог тези да се значење првобитног **ann-* распршило и отишло различитим путевима сродства у различитим језицима.

3.7. Што се тиче словенских језика, Трубачов пише о томе како је историја индоевропског **mātēr* добро проучена. Он тврди да овај облик није могао да задржи акценат на крају у словенској варијанти **māter* > слов. **mátě-*. Даље се изводи **mátě-* > **mátě-*, при чему је то *-ě* (са циркумфлексном интонацијом) дало *ї*, односно облик **matъ*. У облицима типа **matъ* (рус. *matъ* и др.) може се видети скраћење краја речи, аналогно историји суфикса инфинитива *-ti*, *tъ*. Постоји хипотеза о две различите индоевропске фонетске варијанте овог назива: са циркумфлексном интонацијом **mātēr* и са акутом **mātēr*. Грчки облик, закључује

Трубачов, показује да не може бити речи о акутној интонацији и показује да је једини извор индоевропско **mātēr*, као и санскр. *mātā-*. Хипотеза о одражавању циркумфлексне разноликости у слов. **mati* (из **matě*), а у слов. **matъ* акутне у савременој науци није добила опште признање и историја словенског **mati* из индоевропског **mātēr* излаже се јасно (Трубачов 1959: 33).

3.8. А. А. Шахматов претпоставља општесловенску промену **matī* у **matъ* са напрегнутим редукованим гласом, одакле је и рус. *майѣ* и др. Облике чешког *māti* и сл. он објашњава касним утицајем словенског *dъci*. Размотрени развој краја речи **mati* из ие. **mātēr* постао је могућ после отпадања карактеристичног сугласника -r, које више не познају у ном. јд. ни словенски, ни балтички (слов. **matī*, лит. *mótė*) (Трубачов 1959: 31). Дакле, закључује Трубачов, други назив објашњава се редукцијом ие. **mātēr* до *майѣ*, у *mātē*, упореди санскр. *mātā*, лет. *māte*, слов. *mati* итд. Од балтичких облика ове речи имамо лит. *mótė* (жена), даље *motere* – *moteris* – резултати тенденције аналошког уједначавања основа; **moteriške** има исто значење, са суфиксом припадности *-išk-*, са значењем „женска“ (упореди са чешким *ženska* „жена“). Литванска *motina* (мати) долази од истог корена, али је то релативно каснија форма, произведена не од основе на -p-, већ од крње основе (*mot-ina*) додавањем суфикса *-ina* (Трубачов 1959: 30).

3.9. Што се тиче развоја на домаћем тлу, најшири ареал захвата термин *mati* од прасловенског *mati*, а ту је такође и облик *mater* изведен од облик акузатива сингулара **materь*. Облик *matera* од прасловенског **matera* јавља се као резултат изједначавања основе номинатива и косих падежа именица женског рода са основом на -a. Веома је распрострањен и облик *majka*, од прасл. *majьka* (Бјелетић 1993; Скок 1971). Скок облик *tama* објашњава дечијом редупликацијом, што је донекле и разумљиво узимајући у обзир чињеницу да је покрет уснама карактеристичан за сисање сличан покрету усана при изговору билабијалног *m*.

4. Кћи, син (назив за женског и мушког потомка у првом колону)

4.1. Према речима А. Мартинеа речи које се реконструишу као **supu-* и **d^hug^hater*, енгл. *son* (син), *daughter* (кћи) означавале су мање специфичан однос родитеља према детету, а више однос међу особама које припадају узастопним генерацијама (Мартине 1987: 244). Термин попут лат. *filius* (другачијег корена него **supu-*) по пореклу је придев, а женски род би гласио *filia*. Овај термин би се, како пише Мартине, додавао на термине **sūnu-* и **d^hug^hater* како би се показало да се не ради о неодређеном односу једне старосне класе према другој, него о сродству (Мартине 1987: 244). Мартине лат. *filius* доводи у везу са кореном глагола *сисаѣи* **d^h-e(i)* и каже да је с овим кореном у вези и летонско *dels* и руско *дева* (Мартине 1987: 244).

4.2. За облик **supu-s* Еленка Стоевска Денчова каже да значи *од мајке рођен*, **sū-* показује материнску функцију рађања, а рађање јасно указује управо на мајку (Трубачов 1959: 50, Стоевска Денчова 2009: 57). Такође, постоји ие. **put-* (*од оца зачеѣи*) као термин који означава повезаност с оцем, односно с мушким начелом. Доминација првог термина важна је за питање одраза матријархата у терминима сродства. Трубачов о томе износи јасну аргументацију. Потврду у албанском можемо потражити у глаголу *fus* (ставити, гурнути, уметнути), који у аористу јасно указује на ову етимологију (*futa*) (Orel 1998: 106).

4.3. Овде се можемо осврнути и на једно појашњење ове проблематике коју даје Мартине. Говорећи о основној структури друштва Индоевропљана, Мар-

тине излаже низ разлога који доводе до закључка о матријархату као примарнијем облику упркос томе што, како тврди, реконструкција индоевропског доводи до патријархалног система (Мартине 1987: 243). Он се, пре свега, позива на чињеницу да друштво мора обезбедити опстанак и омогућити репродукцију врсте и преживљавање потомака, а то се везује првенствено за улогу мајке (оне која рађа). Једина особа супротног пола у коју се, према Маритинеовим речима, мајка могла поуздати да ће јој обезбедити заштиту јесте њен брат (односно ујак детета), одакле следи да је једино пуноважно сродство оно које долази од мајчине линије (Мартине 1987: 233). Успостављање патријархата настаје, према томе, тек када партнер мајке, односно отац детета реши да преузме потпуну одговорност за децу, те да тиме потисне ујака, и тек тада он постаје родитељ (Мартине 1987: 243).

4.4. Погледаћемо какве све потврде налазимо за термине које означавају *сина* и *кћер*:

**sunu-*: гот. *sunus*, јерм. *ustr* (в. *dustr*), стинд. *sūnū*, ав. *hunuš*, лит. *sūnūs*, тох. А *se*, тох В. *soy*;

**d^hug^hater*: гот. *dauhtar*, ствнем. *tochter*, стинд. *duhita*, ав. *augədar-*, тох. А. *kācar*, тох. В. *tkācer*, јерм. *dustr*, стсл. *dvšti*

Лит. *sūnūs* је веома архаично у фонетском смислу и тачно одговара почетној форми за словенско *synъ* (Трубачов 1959: 40).

4.5. Овде је важно споменути још и стисл. *burr* „син“, гот. *baur*, *barn*, стенгл. *byre*, алб. *bir* (син) из ие. **bher* – *носиџи*, *роџиџи* латински *filius*, лет. *dels* (син), стсл. *dete* из ие. **dhe(i)* – *храниџи* *грудима*, тј. *доџиџи* (Трубачов, исто), и алб. *djalë* (Орел: 1998, 46.) што доводи до закључка да оба ие. корена имају своје рефлексе у албанском. У колоквијалном албанском присутан је и облик *çin* од итал. *cionno* (пенис) (Meyer 1891: 449,450) или *ciullo* (мали) (Camarda 1964: 67), релативно новијег порекла, који је у албански језик дошао преко италијанског према овој двојници аутора, док с друге стране, La Piana наводи да је облик *qin* преузет од слов. *чeго* (La Piana 1949: 77).

4.6. Ако у стсл. *synъ* имамо стари реликт сродства са мајчинске стране, онда је у ие. **put-* представљен термин који означава сам мушки, очев почетак (у рус. дијал. **потка** „пенис код дечака“ (<*пџта). Овим се објашњава смисао постојања два различита назива за сина у индоевропским језицима (Трубачов 1959: 41).

4.7. За решење питања о релативној хронологији два неједнако раширена индоевропска назива за сина треба се присетити да стари човек дуго није имао представу о вези између полног општења и рођења. Супротно томе, веза између рођења као таквог са самим порођајем увек се прихватао. Зато је **sunus*, *од мајке рођен*, много старији и распрострањенији термин скоро у свим индоевропским језицима. **Put-*, *зачеџ од оца*, релативно каснији облик има малу распрострањеност. Овај однос је важан за питање о матријархату и његовом одражавању у терминологији сродства. Доба настанка ие. **put-* могуће да је епоха победе очинског права (Трубачов 1959: 41).

4.8. Називи за *кћи* у свим словенским језицима без изузетка воде порекло од општесловенског **ǵkti*: стсл. *ǵviџиџи*, струс. *дочи*, *ǵвчи*, *дчи*, *ǵвци*, *дочька*, *ǵвчъка*, рус. *дочь*, укр. *дочка*, белор. *дачка*, пољ. *córa*, *córka*, стпољ. *дса*, каш. *cora*, *corka*, чеш. *dcega*, слов. *hči*, *hčere*, стсрп. *ǵviџиџи*, *кџиџиџи*, *кџчи*, срп. *кћи*, дијал. *шћер*, буг. *ǵвщeрџа*, дијал. *шeрка*, *шџeрy* (облик вокатива), *кeрка*, *кeркџи* = *щeрки* (Трубачов 1959: 43).

4.9. Облик **q̥əkti* води порекло од ие. **dhughæter*, које је један од најстаријих термина сродничке везе индоевропског језика, исте основе на -*r* као и **pater*, **mater*, **suesor*. Што се албанског тиче, називи за кћи⁴ не воде порекло од једног термина: алб. *vajzë*, *varzë*, *vashë* < **varshë*, *vajë* < **varjë*, који воде порекло од непотврђеног **varë*, што представља продужетак **vëharë* < палб. **swesarā* (Orel: 1998, 493). С друге стране, у албанском се равноправно користи и термин *bijë*, односно архаичнији облик *bilë* (у јужном тоскијском дијалекту и говору Албанаца у Италији) од палб. **birilā*, настало од *bira*<*bir*. Фонетско упрошћавање групе *-*rj*- > -*j*- у овом случају своју потврду има у самој парадигми *bir* ~ мн. *bij* (Orel 1998: 25).

4.10. Карактеристика ие. назива за кћи је та да је ова реч широко распрострањена у индоевропским језицима и свуда у потпуности одговара овој општеиндоевропској фонетској форми.

4.11. Овде вреди навести и један занимљив пример који даје Трубачов: до потпуне промене значења словенског назива *кћери* долази у руским дијалектима, где *дочка* значи свиња. Можемо упоредити и са бугарским дијалектима *шћерица* (настало од речи *шћерка*) у значењима: „јалова животиња“, „жена без детета“ (Трубачов 1959: 46).

4.12. На читавој територији српског и хрватског језика јавља се континуент псл. **супь* (Скоок 1971; Бјелетић 1993), док су облици *кћер*, *шћер* и сл. облици акузатива настали аналогично с именицама женског рода на -а (погледати *машћер*) (Скоок 1971), а -ка из облика *кћерка* представља деминутивни суфикс.

5. Закључна разматрања

5.1. У овом раду дат је преглед потврда у индоевропским језицима за четири термина најужег сродства: *мајка*, *ошца*, *син* и *кћи*, уз посебан осврт на два балканска језика: српски и албански.

5.2. Показали смо проблематичност у одређењу самог односа између термина мушког и женског претка у првом колону, као и непостојање сигурног паралелизма између термина *ошца* и *мајка*, односно *мама* и *шаша*, што би се из данашње перспективе значења ових термина могло очекивати. Ова неподударност може послужити као сведочанство неравноправног односа између мушкарца и жене у првобитном друштву, али и као један аргумент у прилогу тези о постојању матријархата као примарног облика индоевропског друштва.

Литература

Бенвенист 2002: Емил Бенвенист. *Речник индоевропских услова: њивреда, сродство, друштво, власи, право, религија*. Сремски Карловци, Нови Сад.

Бјелетић 1993: Марта Бјелетић. *Етимологија термина сродства*. Магистарски рад, обрађен на Филолошком факултету Универзитета у Београду (у штампи).

Камарда 1864: *Camarda, D. Saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese*, Livorno: Successore di Egisto Vignozzi.

4 Овде у обзир нису узети дијалектизми, односно нестандартне варијанте назива за кћи у албанском, већ само два најраспрострањенија облика у стандардном савременом албанском језику, с обзиром на чињеницу да поменути дијалектизми представљају позајмљенице релативно новијег датума, те стога нису значајне за расветљавање питања којим се овај рад бави.

- Кребер 1952: *Kinship and Social Structure in: The Nature of Culture*. Chicago.
- Ла Пијана 1949: La Piana, M., *Studi linguistici albanesi*: Pezzino.
- Мартине 1987: Андре Мартине. *Индоевројски језик и Индоевропљани*. Нови Сад.
- Меје 1891: Meyer, G. *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Straßburg: Trübner.
- Orel 1998: Orel, V., *Albanian etymological dictionary*, Brill, Leiden–Boston–Köln
- Станишић 2006: Вања Станишић. *Увод у индоевројску филологију*. Београд.
- Стоевска Денчова 2009: Еленка Стоевска Денчова. *Именување на роднинскиот однос во македонскиот дијалект од словенски и балканистички аспекти*. Скопје.
- Тиквица 2009: *О хрватској терминологији родства*, Хум, Часопис Филозофског факултета Свеучилишта у Мостару. Мостар.106–125.
- Трубачов 1959: О. Н. Трубачев. *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*. Москва.
- Томај 2001: Thomai, J. *Leksiku dialektor e krahinor në shqipen e sotme*, Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë
- Улман 1963: Stephen Ullman. *Semantic universals. Universals of language*, ed. J.H. Greenberg, 217–262. Cambridge, Mass.: M. I. T. Press.
- Чабеј 1976: Çabej, E., *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I–III, Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë, Tiranë.

ABOUT THE DEVELOPMENT OF THE TERMS MOTHER, FATHER, SON AND DAUGHTER IN INDO-EUROPEAN LANGUAGES (WITH PARTICULAR REFERENCE TO SERBIAN AND ALBANIAN)

Summary

This paper provides an overview as well as a comparative analysis of lexical units that refer to the closest kinship terms "mother", "father", "son", and "daughter" in Indo-European languages, with particular reference to Serbian on one and the Albanian language on the other side. The aim of the paper is to demonstrate various issues with regard to the very relationship between the terms used for immediate male and female ancestors. At the same time, the more general aim of the paper is to verify the hypothesis on the existence of the matriarchate as a primary form of the Indo-European society based on the absence of certain vital patriarchal kinship terms with the Balts, Slavs and Albanians and in contrast, the retention of the female kinship terms in Slavic languages.

Svetlana Slijepčević, Ana Sivacki